

## SZAKIRODALMI MIKRODOKUMENTÁCIÓ

Péteváni László Béla

## A dokumentáció

Az emberi tevékenység által elért eredmények feljegyzésére és megőrzésére szolgáló formák megszerzése, és újabb, magasabb tevékenység elérését serkentő közreadása egy átfogó tudományágazat, a dokumentáció feladata.

A szorosan vett szakirodalmi dokumentáció célja mindenekelőtt az, hogy a szakirodalomban testet öltött információkat gyűjtse, rendszerezze, feldolgozza, nyilvántartsa és valamilyen formában közvetítse. Az információk, a közlésre alkalmas ismeretek bármilyen formában jelennek is meg, pl. írásos vagy audio-vizuális rögzítésben, ezek feltárása és közvetítése csak írásos formában történhet. A szakirodalmi dokumentáció, mint az elmélet és gyakorlat mechanizmusában működő ismeretág alapelveit POLZOVICS /1/ a következő 10 pontban foglalta össze:

1. a szakirodalom ismerete minden tudományos vizsgálódás előfeltétele;
2. a szakirodalom a tudományok valamennyi területén ... olyan méreteket öltött, hogy a tudományozak művelője által önállóan már át nem tekinthető;
3. a szakirodalom eredményeit rendszeres módon kell minden szakterület kutatója részére hozzáférhetővé tenni;
4. a szakirodalom eredményeinek közvetítésében a dokumentációs anyagot valamely osztályozó rendszer szerint kell osztályozva közreadni és időszakonként mutatókkal visszakeresésre alkalmassá tenni, továbbá az anyagot osztályozva tárolni is kell;
5. a dokumentáció feltáró és közvetítő tevékenységébe csak érdemleges szakirodalmi anyagot szabad bevonni, azaz tartalmában érdektelen szakirodalmi anyagról a dokumentációnak szándékosan meg kell feledkeznie;

6. az érdemleges szakirodalmi anyagot tartalmában viszonylag feltárva kell feldolgozni és közvetíteni;
7. a szakirodalmi anyagot egységes nyelven kell közvetíteni;
8. az eredeti szakirodalmi anyagot reprodukcióban az igénylő részére biztosítani kell;
9. a szakirodalmi eredmények rendszeres közvetítésén felül a dokumentációnak tartalmi tájékoztatást kell nyújtania eseti kérdések retrospektív szakirodalmi anyagának állásáról;
10. a dokumentációnak valamennyi tevékenységében a legnagyobb hatékonyságot a legkisebb munka- és költségráfordítással kell biztosítani."

Célunk e hosszú idézettel az, hogy az összefüggéseiben átgondolt és tételekben összefoglalt törvényszerűségek a felvetett kérdés megoldására vezessenek. POLZOVICS a dokumentáció elsődleges feladatait az első hét pontban rögzítette. Vizsgálódásunk tárgya az, hogy e feladatok elvégzését a nyolcadik pontban leírt feladat hogyan segíti elő, a hogyan oldható meg egyben a retrospektív tájékoztatás és a gazdaságos tevékenység; elegendő-e, hogy csak erre korlátozódjunk feladata?

A dokumentáció  
és a szakirodalom

A dokumentációnak, mint feltáró, közvetítő feladatot ellátó szervnek nem szükségképp funkciója az irodalom őrzése és tárolása, azonban e két problémakör összefonódhat. E feladat megoldására kialakult legismertebb és leggyakoribb forma a könyvtár és dokumentációs intézet összekapcsolása, melyet a könyvtár hagyományos munkája ellátásán túlmenően új, a fejlődéssel együttjáró kérdések megoldását felvető feladatok teremtettek meg. De ez csak az egyik oldal. Bár a legnagyobb ösztönzést a társadalmi igény felmerülése jelentette, felbukkantak a könyvtárnak hagyományos gyűjtőkörébe

bele nem tartozó megjelenési formák is, melyek használatát, szükségességét és létjogosultságát a dokumentációs munka stílusa véglegesítette és tette egyenrangúvá. Az irodalom, helyesebben az információk iránti igény megnövekedése bonyolult feladat elé állította a hagyományos eszközökkel dolgozó gyakorlatot. Már csak a megnövekedett kiadványáradat is komoly nehézségeket okozott, bár ezt a kutatók oldalára, vagyis a felhasználók felé jobban eltolozzák, mint amilyen problémát tulajdonképpen okoz, mivel a specializálódás folytán az egyes rész tudományterületek anyaga nem nő ilyen arányosan. A megnövekedett kiadványok mellett az újabb formák megjelenése és feldolgozása csak új módszerek bevezetésével tette lehetővé a hatékony munkát és eredményt. S hogy ezek a módszerek elsősorban a dokumentációs, vagy dokumentációs feladatokat és szolgáltatásokat is ellátó könyvtárakban alakultak ki, törvényszerűen mutatják szükségességüket, az irányukban jelentkezett társadalmi igényt.

**A többszörözés  
iránti igény**

Az egy vagy több információt tartalmazó dokumentum iránti sokszorosos igény során már felmerült annak szükségessége, hogy több példány beszerzésével ezt megoldják. Ez könyvek, folyóiratok, vagyis aránylag sok példányban megjelenő kiadványok esetén elképzelhető és gazdaságossági számítások nyomán még járható út. Azonban a korlátozott példányszámu kiadványok, sokszorosítások, kéziratként /de sokszorosítva/ terjesztett tanulmányok gyűjtése már nehézségekbe ütközik. Ebben az esetben az egyetlen járható út a dokumentumnak a technikai fejlődés során megalkotott másolóeljárások alkalmazásával való másolása vagy többszörözése. Tehát az igény már ott is fellép másolatok készítésére, ahol a törekvés még csak az eredeti dokumentum megszerzésére irányul. Másolatok iránt azonban ott a legnagyobb az igény, ahol a felhasználó a dokumentum tartalmának ismeretében azzal az igénnyel lép fel, hogy azt teljes feldolgozás és alapos tanulmányozás céljából az eredetivel megegyező hűségű, de csak az őt érdeklő rész birtokába jusson. A könyvtárakban és a dokumentációs intézményekben ennek érdekében részlegesen működnek, melyek feladata az, hogy gyorsan és a technikai lehetőségeknek megfelelően jó és olcsó másolatokat készítsenek. E területen használatos eljárásokat, ezek alkalmazását és használatát a már nálunk is meghonosodott reprográfia kifejezéssel foglaljuk össze /2/.

**Reprográfia**

A külföldi szakirodalom - elsősorban holland és német hatásra - meghonosította a reprográfia fogalmát, amely magába foglalja azokat a másoló és sokszorosító eljárásokat, melyek nem tartoznak a nyomdászat körébe. Az Otto FRANK szerkesztésében 1961-ben megindult REPROGRAPHIE /3/ című szaklap által bevezetett szakrendszer utal a fogalom tartalmára, amelyet a következő felépítésben használnak:

- 10 A másoló- és sokszorosítótechnika általános kérdései
- 11 személyek, cégek, egyesületek, bizottságok
- 12 rendezvények, kiállítások
- 13 szabványok, irányelvek, szabadalmak
- 14 vizsgálati eljárások, szállítási feltételek, testlapok
- 15 gazdaságosság, költségösszehasonlítás
- 16 jogi kérdések, szerzői jog
- 20 Fényképezési másolóeljárások
- 21 negatív-pozitív másolóeljárás
- 22 közvetlen pozitív eljárás

- 23 diffúziós eljárások
- 24 Verifax eljárás
- 25 ---
- 26 érintkező /kontakt/ fotómásoló gépek
- 27 optikai fotómásoló készülékek
- 28 reprodukciós eljárások, reprodukciós fényképezés
  
- 30 Mikrofilmeljárások
- 31 felvevőberendezések, felvevőgépek
- 32 előhívó berendezések, előhívógépek
- 33 másolóberendezések, másológépek
- 34 kézi nagyítók, olvasógépek
- 35 nagyítókészülékek
- 36 mikrofilm anyagok
- 37 mikrofilmek megőrzése
- 38 mikrofilmlapok, mikrokártyák
  
- 40 Fénymásoló eljárások
- 41 száraz fénymásoló eljárások
- 42 nedves fénymásoló eljárások
- 43 fénymásoló berendezések, fénymásoló gépek
- 44 előhívó berendezések, előhívógépek
- 45 vágó berendezések, előhívógépek
- 46 fénymásoló anyagok
- 47 fénymásoló fajták
  
- 50 Fizikai másoló-eljárások
- 51 hőmásoló eljárások
- 52 elektrofotomásoló eljárások
- 53 mágneses másoló eljárások
- 54 letapogató másoló eljárások
  
- 60 Sokszorosító eljárások
- 61 hektográfiai eljárások
- 62 ormig-eljárások
- 63 stenciles eljárások

- 64 magasnyomó eljárások
- 65 kisérszet eljárások
- 66 szitanyomó eljárások
- 67 siknyomó eljárások
- 68 lemeznyomó eljárások
  
- 70 Eredeti anyagok és nyomóformák
- 71 író és rajzanyagok
- 72 rajzceruzák, tusok
- 73 kivitelezés, vonalvastagság, írások
- 74 írógépek, táv-írógépek
- 75 fényeszedő berendezések, fényeszedőgépek
  
- 80 Másoló- és sokszorosítórészlegek berendezése
- 81 helyiségek, felszerelések
- 82 személyzet, szakemberek, kisegítők
- 83 költségek, elszámolások
- 84 rajzoló iroda berendezése /tervezőirodák berendezése/

A reprográfia hazánkban

A hazai gyakorlatban a reprográfia fogalma nem ilyen tág fogalom. Ennek oka abban keresendő, hogy alkalmazási területe szűkebb, az igények inkább egyes speciális terü-

letre szorítkoztak. Hazánkban a reprográfia alkalmazási területe főleg a könyvtárakra és dokumentációs intézményekre korlátozódik, egyéb terület esetében is közel áll ezekhez, vagy pedig ezeket is szolgálja. Így már érthetőbb az, hogy szűkebb körben, korlátozott alkalmazási területen természetesen egyoldalabb fejlődése folytán miért éppen a fotomásolási eljárások és a mikrofilm használata terjedt el. Ebben még közrejátszott a gépek és laboratóriumi felszerelések mindenkorai beszerzési lehetősége, a gazdasági helyzet.

A fényképezési eljárások használata könyvtárainkban már a 30-as években felmerült és számos cikk foglalkozott alkalmazásával /4/. E törekvések lényegében csak az Országos Levéltár esetében hoztak eredményt, más gyűjteményekben rövid időre a háború alatt /5/, majd általánosabban az 50-es évek elején indult meg /6/. Az igény elsősorban másolatok készítésére merült fel, amit fotolaboratóriumok alapításával oldottak meg. Majd a technikai fejlődés lehetőségével élve később nagyteljesítményű mikrofilm felvevő- és kidolgozóberendezésekkel bővültek és kialakult a ma is használatos fotolaboratórium és mikrofilmtár képe: könyvtárak és dokumentációs intézmények keretében

önálló osztály formájában. Feladatuk sokoldalú: a több irányból érkező igények kielégítése különleges helyzet elé állítja őket.

**A dokumentációs másolóeljárások**

Először vizsgáljuk meg, melyek a hazai dokumentációs intézményekben és könyvtárakban használatos eljárások, s ezek milyen helyet foglalnak el a gyakorlatban:

|                                                                                                  |                                                                     |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------|
| Szabad szemmel olvasható másolatokat készítő eljárások                                           | szabad szemmel nem olvasható /mikro-/ másolatokat készítő eljárások |
| Érintkező /kontakt/ másolás<br>Optikai másolás<br>Xeroográfiai másolások<br>Pénymásoló eljárások | mikrofilm<br>mikrofilmlap<br>mikrokártya                            |
|                                                                                                  | ezekről készülhetnek olvasható másolatok is<br>←                    |

A szabad szemmel olvasható másolatok kérdése nem tartozik vizsgálódásunk körébe, mivel ezek tulajdonképpen különlenyomatoknak tekinthetők, amennyiben teljes cikkeket, könyvekből egyes fejezeteket vagy részleteket tartalmaznak és így beilleszthetők a hagyományos könyvtári munkába és gyűjteménybe. Ezen eljárások célja: gyorsan olvasható méretben, az eredetinek megfelelő másolatok elkészítése, hogy bármikor használhatók legyenek. Ebben az esetben az intézmény másodpéldányokkal növeli állományát s így tartalmi vonatkozásban nem növekszik.

**Mikromásolat**

Mikromásolatok esetében több vonatkozást kell figyelembe venni: 1. kis helyszükséglet, - 2. költségmegtakarítás, - 3. az eredeti anyag teljes mikromásolás esetén idővel nélkülözhető, - 4. a másolat-gyűjteményként való fenntartása esetén szakrendszer alapján való rendszerezés megengedhető, függetlenül az eredeti dokumentumok tárolásától. Az első két szempont, hogy e formában hely és költség megtakarításával számolhatunk, - amennyiben saját laboratórium készíti el a szükséges anyagból a kis helyet igénylő másolatokat, - leglényegesebb előnyei a mikromásolatoknak. Az irodalomban idézett 94-96 %-os helymegtakarítás reális számításokat takar. Költségbeli kihatások vizsgálatánál fontos annak számításba vétele, hogy külföldi folyóiratok több példányos beszerzését, kisebb szakembercsoportot érintő, de drága szakirodalom vásárlását

a legszükségesebb példányszámra korlátozza, s a már beszerezhetetlen irodalmat teljes egészében másolat formájában hozzáférhetővé tegye. Régi szakirodalmi anyag, másodlagos gyűjtemény vagy gyűjtőköri esetén megengedett, hogy mikroformában tárolja az intézmény ezeket, mivel ritka használatuk nem indokolja eredeti formájában való tárolásukat, költséges helyszükségletüket. E szempont figyelembevétele esetén egyes folyóiratok egyszerre előfizethetők eredeti és mikroformában, hogy később a jelentőség csökkenésekor a könyv formájában tárolt periodikum a gyűjtemény tartalmi károsodása nélkül selejtezhető, vagy központi gyűjtőraktárba küldhető legyen. Külön figyelmet érdemlő szempont a másolatgyűjtemény, a mikrodokumentáció kérdése.

#### Mikrodokumentáció

A szakirodalmi információk mikroformában való gyűjtése a könyvtári és dokumentációs tevékenységet tartalmában bővíti, és eredményét hatékonyabbá, sokoldalúvá teszi. Magában foglalja a szakirodalmi gyűjtés iránti legmagasabb követelményeket: 1. a részletes és minden vonatkozásban teljességre való törekvést egy szakterület számításba jövő irodalmában; - 2. a dokumentációs feltárás által nyilvántartott anyag visszakereshető legyen; - 3. másolat formájában bárhol felhasználható legyen. E szakirodalmi mikrodokumentáció ismérvei: 1. pontosan meghatározott témaköröket, szakterületeket ölel fel; - 2. a szakirodalom feltárásával és nyilvántartásával egyidőben megteremti a szakirodalom mikrodokumentációját, - vagyis mikroformában tárolja a szakirodalmi információkat: szakfolyóiratokat, könyveket, kiadványokat, folyóiratcikkeket, kongresszusi beszámolókat, jelentéseket, vállalati kiadványokat, szabványokat, stb.; - 3. a szakirodalmi tájékoztatással /dokumentációs feltárással, bibliográfiai hivatkozással/ egyidőben a teljes információt nyújtja; - 4. a mikroforma nem kielégítő volta esetén szabad szemmel olvasható másolat formájában is adhatja a teljes információt.

Mindezek ismeretében kimondható: a szakirodalmi mikrodokumentáció valósíthatja meg legteljesebben a dokumentációs és könyvtári feladatokat; e forma teljesebbé és hatékonyabbá teheti a feltáró és közvetítő feladatokat.

#### A szakirodalom mikrodokumentációja

A szakirodalmat használók számára minden új szempontot tartalmazó szakirodalmi információ lényeges. Pozitív vagy negatív eredmények tudomásulvétele bővíti szakmai áttekintését, felesleges kutatásoktól menti fel. Ezeket figyelemmel kísérheti szakterülete irodalmán keresztül: könyvek, jelentések, konferenciák anyaga, folyóiratok, referáló lapok tartalmának áttekintésekor. Azonban a határ- és rokonterületek anyaga, a kutatási területek érintő irodalom szóródása más területek folyóirataiban és kiadványaiban, általános szakirodalmi folyóiratok anyaga, nem közelíthető meg tartalmilag, irodalmi hivatkozások, dokumentációs referátumok maradnak számára.

Ezeknek az anyagoknak gyűjtése szűkebb szakirodalmi gyűjtemény esetén nem lehetséges, hiszen a kutatást érdeklő szakirodalmi információk száma esetleges, kiszámíthatatlan, nem áll arányban a dokumentum beszerzési árával, könyvtári és dokumentációs egységként való kezelésével. Ilyen esetben feltétlenül e részek másolatok formájában való beszerzése a járható út. A szakirodalom gyűjtése azonban nem ilyen egyértelmű. A beszerezhetetlen vagy csak kölcsönképpen megkapható irodalom hozzátartozik ma már a szakirodalom használatához. E problémák már csak időben akadályozhatják egy szakirodalmi mikrodokumentációs gyűjtemény fejlesztését, lényegében tartalma a feldolgozás során bekerül a dokumentációs anyagba - tehát nemcsak ideiglenesen vesz részt a feltáró munkában, nem lép ki, hanem mikroformában ott is marad és egyenértékűen teljesíti a dokumentáció további feladatait. A szakirodalom mikroformában való gyűjtésének lehetőségére emellett fennállhat hozzáférhető anyagnál is, amikor is a szakirodalom anyagát mikroformában rendszeresen, vagyis mikroformában kiemelve az irodalomból a megfelelő rendszerbe helyezve, elősegítjük és meggyorsítjuk a használatát.

**Mikrodokumentációs feltárás**

A szakirodalmi tájékoztatásnak előfeltétele a dokumentumok teljes feltárása. Ennek elvégzését számos bevált módszer segíti elő, sőt a magyar dokumentációs és könyvtári gyakorlat rendelkezik olyan szabványokkal, melyek előírják a feltárás bizonyos differenciáltságát /7/. A dokumentumok /könyv, folyóirat, vagy ezek részlete, kutatási jelentések, kongresszusi beszámolók, vállalati kiadványok, prospektusok, képek, referátumok, stb./ feltárásának problémája a könyvtári és dokumentációs munka gépesítésével, lyukkártyák, mikrodokumentáció bevezetésével új problémákat vet fel.

A dokumentumok közös és megkülönböztető jegyeinek feltüntetése elősegíti az anyag egyértelmű megtalálását, a bővített információ egy-egy dokumentumról a döntést elősegíti és támogatja. A tudományok differenciálódásával az egyes részterületek irodalma is megnövekedett s ezek feltárása s használatra való előkészítése mindinkább előtérbe került. A mikrodokumentációval egy új, hatékony forma áll rendelkezésünkre. Az irodalom mikroformában való összegyűjtése nagy lehetőséget nyújt, azonban a feldolgozás során figyelemmel kell lenni e forma hátrányára, a szabad szemmel nem olvasható másolat megismerő körülményére. Itt különösen fontos az információk pontos feltárása, hiszen egyszerű megtekintés alapján nem ellenőrizhető és nem tekinthető át. Mindezen tények nagyobb feladatot rónak a feldolgozó, feltáró munkára: 1. meg kell maradni, sőt növelni kell a feltárás szempontjait, hogy alapja legyen könyvtári, dokumentációs és bibliográfiai felhasználásnak egyaránt; - 2. úgy kell irányítani a feldolgozó munkát, hogy az a továbbiakban lehetővé tegyen gépi, vagy elektronikus feldolgozást is úgy, hogy az eredeti dokumentumok újrafeldolgozása teljes mértékben elkerülhető legyen.

**Adatlapos mikrokönyv-  
feldolgozó rendszer**

A sokoldalú feltárás igénye a külföldi szakirodalomban már korábban is felmerült s a törekvések megoldására mindinkább az adatlapos rendszerek felé fordult a figyelem, mely az ismervek, a külső és belső tartalmi feltárás, a feldolgozó által történt megállapítások és jegyzetek áttekinthető és feldolgozható formája. E keretes forma lehetőséget nyújt bizonyos szempontok és meghatározott sorrendek alapján sokoldalú, különféle céloknak megfelelően adatok válogatott feldolgozására. Ilyen irányú törekvések megoldására készültek a szakirodalmi mikrodokumentáció célját szolgáló feldolgozási adatlapok. A feldolgozás menetének, céljának és használatának hatékonyságát figyelembevéve a következő szempontokra kell tekintettel lenni: 1. a dokumentum külső ismérveinek leírását /könyv, folyóiratcikk, szabadalom, szabvány és vállalati irodalom esetén külön-külön szempont alapján, de egyforma részletességgel/; - 2. a dokumentumok belső ismérveinek leírását: a/ a tartalom meghatározása tárgyszavakban; - b/ a tartalom meghatározása az ETO alapján; - c/ a tartalom meghatározása saját szakrend alapján /8/.

E feladatok nem különböznek a hagyományos könyvtári és dokumentációs feldolgozástól, azonban néhány szempont hangsúlyozása első sorban a mikrodokumentációs oldalról nyer nagyobb jelentőséget: elősegítik a gyors és sokoldalú feltárást és a visszakeresést, megkönnyítik a feldolgozási munka több szempont alapján való menetét. Mindezekre még az eredeti dokumentum birtokában kell figyelni, főleg könyvrészletek vagy folyóiratcikkek feltárásakor, mivel a mikromásolaton nem valószínű, hogy láthatók lesznek.

**A reprográfiai irodalom  
mikrodokumentációja**

E sorok írója szakirodalmi mikrogyűjteményt állított össze bibliográfiával egyidőben a könyvtári, levéltári és dokumentációs reprográfia szakterületén /9/. Több éves munka eredményeként megszületett egy retrospektív szakirodalmi dokumentáció, mely első ízben foglalja össze a bibliográfiai és dokumentációs anyag és az eredeti dokumentumok sokszor ellentmondásos problémáját. Az irodalomkutatás módszerével a szakirodalom folyóirat és könyv, majd korábbi bibliográfiai feldolgozásai során az összegyűjtött hivatkozásokkal sikerült az eredeti anyagot visszakeresni és az adatok kiegészítésével s a tartalom megismerésével egyidőben azokat mikrofilmen rögzíteni. Az így módon összegyűjtött irodalom - mely még a fel nem talált, külföldi lelőhelyekkel sem rendelkező adatok ellenére - számos feladat megoldására szolgál tanulságul. Ezen anyag gyűjtése első sorban azt a célt szolgálta, hogy a terület nagyobb mében való feldolgozását segítse elő. A gyűjtés munkáját azonban számos tény korlátozta: 1. e speciális szakterületnek egyetlen hazai könyvtár vagy intézmény sem gazdája; - 2. néhány gyakorlati szakemberen kívül nem foglalkoztak a témával; - 3. alkalmazása gazdasági rendszerünk helyzeténél fogva korlátozott; -

4. a szakirodalom által feltárt anyag nagyrésze hazai gyűjteményben nem található meg, a meglévők is csak szétszórtan.

E tények ismeretében kellett a téma feldolgozásához kezdeni. A kézenfekvő megoldások közül azonban csak két megfelelő lehetőség állt fenn: a megszerzett anyagot azonnal feldolgozni, vagy úgy előkészíteni, hogy az később is visszakereshető és feldolgozható legyen. Az első lehetőség ténye megmaradt annyiban, hogy a bibliográfiai feltárás a dokumentációs anyag megszerzése után megtörtént. A második lehetőség a mikrodokumentációs módszer alkalmazásával a következőképpen módosult: hazai és külföldi lelőhelyek feltüntetése helyett elkészült a kiválasztott anyag mikrokönyv formájában, melynek azonosítási száma a bibliográfiai adat mellé került. Így a reprográfiai szakirodalmi bibliográfia és mikrodokumentáció egyben feltárja az irodalmat és egyúttal mikroformában az eredeti dokumentum másolatát is nyújtja függetlenül annak lelőhelyétől, tulajdonosától vagy formájától. Így lehetővé vált a számbajövő szakirodalom összegyűjtése.

**Mikrodokumentációs eredmények és kilátások**

E gyűjtés módszerében és eredményeiben egyaránt általános érvényű eredményeket is szolgáltat: 1. megmutatta azt, hogy egy szakterület irodalma meghatározott témakörben mik-

roformában összegyűjthető és használható; - 2. kevésbé jelentős anyag is hangsúlyt kap nagyobb összefüggésekben, mivel az áttekintés időben és térben szűkebb körben történik; - 3. egyes erősen szétszórt szakirodalom a mikrokönyv-technika alkalmazásával összegyűjthető; - 4. az anyag feldolgozása nincs korlátozva az eredeti dokumentum birtoklásának idejére, későbbi feldolgozás esetére is előre gyűjthető; - 5. lehetővé teszi meg nem kapható anyagok kölcsönzés formájában való megszerzését, majd ezek mikrokönyv formájában való elkészítését; - 6. lényeges helymegtakarítás érhető el mikroformában való tárolással; - 7. ablakos lyukkártyák alkalmazásával mechanikus válogatásra alkalmassá válhat egyidőben mint irodalmi hivatkozás s mint eredeti dokumentum.

Miben jelent előrelépést e technika alkalmazása a könyvtári és dokumentációs munkában, a tudományos könyvtárak és szakkönyvtárak viszonylatában? Az utóbbi évtizedekben minden szakterületen megmutatkozott a korábbi eredmények megismerésének és felhasználásának hangsúlyozott igénye, azonban még a szervezett dokumentációs és könyvtári keretek sem tudták maradék nélkül kielégíteni ezeket. Az általános tudományos könyvtárak és gyűjtemények e feladatot ha próbálták is megoldani, eredményt csak szűkebb szakterületek dokumentációs szervei értek el. Amíg egyik oldalon az értékes tudományos irodalom gyűjtése felé fordult a figyelem, a másik oldalon a specializálódás, a szakterületek kimerítő feltárása jelentette a megoldást. /E gondolatmenet nem kíván kitérni az olyan kivételre, mely feladatában és módszerében egyedülálló eredményt ért el, mint a VINITI. Meg kell itt említeni azonban azt, hogy munkájuk egyik hatékony segítője a mikrodokumentáció! / A szakirodalmi dokumentáció és sokolda-

lu feltárás eredményeként a reprográfiai eljárások igénybevételére jelentkezett igény fejlesztette ki a különböző tároló, válogató és szolgáltató mikrodokumentációs rendszereket. Ezek nagyságrendje és költséges üzemeltetése meghaladja a jelenleg nálunk meglévő igényeket, azonban módszerük és alapjuk, a mikrodokumentációs elv, helyesen alkalmazva jelentős sikereket eredményezne. Egy dokumentációs szolgáltatás mellett működő reprográfiai bázis, mely kiszolgáltatná a mikrodokumentációs rendszert, jelentősen megnövelné az igényeket is, melyek jelenleg egyedi jelenségek, s csak egy-egy szakterületre korlátozódtak. A dokumentációs feltárás mikrodokumentációs alappal jelentheti a hazai gyakorlatban a jövő útját. Ennek érdekében nem elegendő a meglévő igények kielégítése, hanem előbbre tekintve szervezett, a később jelentkező igények ellátását is biztosító hatékony és eredményes mikrodokumentációs rendszer kiépítése legyen a cél. E rendszer kialakítása felszínre hozná a még rejtett, lappangó, de csirájában már meglévő szakirodalmi igényeket, mely a mikrodokumentáció segítségével eredményesen szolgálná a tudományos és műszaki kutatást.

..

#### IRODALOM

- POLZOVICS Iván: Bevezetés a szakirodalmi dokumentációba a műszaki és természettudományok területén. Bp. 1962. Orsz. Műszaki Könyvtár és Dok.Közp. 450 p.
- FRANK, Otto /ed./: Modern documentation and information practices. The Hague, 1961. PID. x, 226 p. /FID Publication.334./
- LÁZÁR Péter: A korszerű szakirodalmi dokumentáció. Bp. 1962. 190 p. /Mérnöki Továbbképző Intézet előadássorozatából. 4046./
- LÁZÁR Péter: Korszerű szakirodalmi dokumentáció: szervezeti kérdések. Bp. 1964. 171 p. /Mérnöki Továbbképző Intézet előadássorozatából. 4239./
- RÓZSA György: A tudományos könyvtár a tudományos-technikai forradalom korában. = Magyar Könyvszemle, 81.k. /1965/. p. 297-312.
- BABICZKY Béla /szerk./: Mikrofilmzés, dokumentációs fényképezés. Bp. 1965, Műszaki K. 275 p. Szerzők: Babiczky Béla, Tócsa László, Gara Andor és Radó Aurél.
- FRANK, Otto: Handbuch der Reprographie. 1-3.Bd. Stuttgart, 1959-1963, Dorotheen-Verlag.  
 1. Bd: Die Lichtpaustechnik.  
 2. Bd: Die Mikrofilmtechnik.  
 3. Bd: Die Kopier- und Vervielfältigungstechnik.

PÉTERVÁRI László Béla: A könyvtári, levéltári és dokumentációs reprográfiai irodalom bibliográfiája és mikro-dokumentációja. Bp. 1965. Kézirat és mikro-filmgyűjtemény.

..

#### JEGYZETEK

/1/ POLZOVICS Iván: Bevezetés a szakirodalmi dokumentációba ... Bp. 1962. OMKDK. 450 p. - 89-95.p.

/2/ Reprográfia: reprography /ang./, Reprographie /német/, reprographie /fr./

/3/ REPROGRAPHIE, Zeitschrift für die gesamte Kopier- und Vervielfältigungstechnik. 1/1961/ - Bad Homburg v.d.H., Verlag Internationale Public Relations.

/4/ GRONOVSZKY Iván cikkei, = Könyvtári Szemle 1/1934-1935/ p. 62., 94-95. és 152-153.

KOSSÁNYI Béla: A fényképezés a levéltár szolgálatában. = Levéltári Közlemények 15.k. 1937. p. 199-209.

/5/ ld. a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Mikrofilmtárában az F-jelű, lezárt gyűjteményt, amely 1942-1943-ban keletkezett az értékes anyag háborús károktól való megmentése végett.

/6/ A jelentősebb fotolaboratóriummal és mikrofilmtárral rendelkező közgyűjtemények: Országos Levéltár, Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára, Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ, Országos Széchényi Könyvtár, Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtára.

/7/ Magyar Szabványügyi Hivatal: A könyvtári munka szabványai. 2.bőv. kiad. Bp. 1960. Közgazd. és Jogi K. 384 p. 26 mell. /Szabványgyűjtemények.3./

/8/ A dokumentumok külső és belső ismérveinek feldolgozását elősegítő adatlapos rendszer tervezete mikrodokumentációs feltárás alkalmazása esetén:

A b/ pont alatt bemutatott adatlap szolgálhat továbbá a vállalati irodalom feldolgozására, ahol az összes szempont maradék nélkül feltüntethető, így a prospektusok kiadványjele is, ami ebben a vonatkozásban sorozatnak tekinthető.

a/ folyóiratcikkek feldolgozása

|                                       |                                     |      |             |                 |                                    |       |       |
|---------------------------------------|-------------------------------------|------|-------------|-----------------|------------------------------------|-------|-------|
| szerző/k/                             |                                     |      |             | azonossági szám |                                    |       |       |
|                                       |                                     |      |             | testület/ek/    |                                    |       |       |
| cím                                   |                                     |      |             |                 |                                    |       |       |
| címfordítás                           |                                     |      |             |                 | más-nyelvű<br>össze-<br>foglalások |       |       |
| a folyóirat címe                      |                                     |      |             |                 | rész                               |       |       |
| évfolyam<br>v. kötet                  | év                                  | szám | lapszám     |                 |                                    |       |       |
| hely                                  |                                     |      |             | év              | kiadás                             |       |       |
| kiadó                                 |                                     |      |             | nyomda          |                                    |       |       |
| bibliográfia                          | mutatók                             |      | lapsz.      | ábra            | tábla                              | mell. | térk. |
| mikromásolat<br>készítésének<br>kelte | forma: mfilm<br>mkártya<br>mfilmlap |      | felvétel    |                 | azonossági<br>szám                 |       |       |
| ETO                                   |                                     |      | tárgyszavak |                 | saját szakrend                     |       |       |

b/ könyvek feldolgozása

|                                       |                                     |                 |             |        |       |                                    |       |
|---------------------------------------|-------------------------------------|-----------------|-------------|--------|-------|------------------------------------|-------|
| szerző/k/                             |                                     | azonossági szám |             |        |       |                                    |       |
|                                       |                                     | testület/ek/    |             |        |       |                                    |       |
| cím                                   |                                     |                 |             |        |       |                                    |       |
| címfordítás                           |                                     |                 |             |        |       | más-nyelvű<br>össze-<br>foglalások |       |
| sorozat vagy kiadványjel              |                                     |                 |             |        |       | rész vagy<br>kötet                 |       |
| hely                                  |                                     |                 |             | év     |       | kiadás                             |       |
| kiadó                                 |                                     |                 |             | nyomda |       |                                    |       |
| bibliográfia                          | mutatók                             |                 | lapsz.      | ábra   | tábla | mell.                              | térk. |
| mikromásolat<br>készítésének<br>kelte | forma: mfilm<br>mkártya<br>mfilmlap |                 | felvétel    |        |       | azonossági<br>szám                 |       |
| ETO                                   |                                     |                 | tárgyszavak |        |       | saját szakrend                     |       |

Szabványok esetén a sorozat-rovat szolgál a szabvány betű+szám+év összetett jelének feltüntetésére, mint a szabadalmaknál a sorszám. A szabadalmak osztályszáma, igénybejelentésének és közzétételének keltét megfelelő hely elfoglalása /pl. a rész vagy kötet rovata/ és abban való jelzés oldja meg egyértelműen. Így nem szükséges a különféle kiadványformák számára más és más adatlap használata. Felhasználás esetén /pl. katalógus szerkesztése, bibliográfiai és dokumentációs összeállítás stb./ elegendő a megfelelő rovatok és azok sorrendjének kijelölése, minden szempont számára kielégítő adatokat tartalmaz. Az adatlapok hátlapjára kerülhetnek a kivonatok, tartalmi ismertetések vagy esetleg kicsinyített formában maga a rövid dokumentum, hosszabb mű esetén annak tartalomjegyzéke, mutatója. Ezekon kívül különböző statisztikai és egyszerű válogató eljárásokhoz peremlyukasztásos kártyákkal is kombinálható.

/9/ Ismertetését lásd: "A reprográfiai irodalom új magyar bibliográfiája." = Könyvtári Figyelő 11.k. 1965. p. 95-96.

o.o.o  
o

PÉTERVÁRI, L.B.: Microdocumentation of special literature

One of the main problems in the field of documents processed by the special literature is the fulfilling of the demands for literature of limited use. This can best be solved reprographically, choosing the way most suitable for the documents and users as well. The coordinate indexing, micro-preparation and storage solve best these documentation and library tasks, and these can fulfill most suitable the social demand of special literature documentation. This micro-documentation processing needs the application of a new method: the "data-sheet system", planning and introducing of which have to take into consideration the grown demands, possibilities of mechanical or electronical data processing. Case story of a retrospective bibliography and microbook collection of reprographical literature on library, archive and documentation field, made by the same author, is given.

" " "

PÉTERVÁRI, L.B.: Fachliterarische Mikrodokumentation

Die Befriedigung der Ansprüche für das in begrenztem Ausmass veröffentlichte Material bedeutet betreffs der erschlossenen fachliterarischen Dokumente ein beachtenswertes Problem. Dieses kann vor allem mit den Mitteln der Reprographie, durch die Wahl des sowohl dem Dokument als auch dem Benützer am besten entsprechenden Verfahrens gelöst werden. Die vielseitige Erschliessung der Informationen und deren Festhaltung und Speicherung in Mikroformen stellt die vollkommenste Erfüllung der dokumentalistischen und bibliothekarischen Aufgaben dar, und ist zur Befriedigung der in erster Linie für fachliterarische Dokumentation vorhandenen gesellschaftlichen Ansprüche am besten geeignet. Die Erschliessung durch Mikrodokumentation erfordert die Einführung einer neuen Methode, u.zw. des "Datenblattsystems", bei dessen Planung und Einführung die gesteigerten Ansprüche, die mechanische oder elektronische Bearbeitung mitberücksichtigt werden müssen. Als Beispiel für die Sammlung von fachliterarischer Mikrodokumentation ist die Bearbeitung der durch Verfasser zusammengestellten retrospektiven Literatur der Bibliotheks-, Archiv- und Dokumentationsreprographie in Form von Bibliographie und Mikrobuchsammlung angeführt.

□!□

!

ПЕТЕРВАРИ, Л.Б.: Микродокументация спецлитературы

В отношении документов, перечисленных в спецлитературе возникает существенная проблема, а именно, удовлетворение многосторонних потребностей в сведениях выдаваемых только на ограниченном тираже. Эта проблема может быть решена в первую очередь репрографическими средствами, в частности выбором метода, обеспечивающего с одной стороны сохранность документа, и соответствующего с другой стороны требованиям использования. Многостороннее вскрытие информации, запись и хранение их в микроформе способствуют к наиболее полному выполнению документационно-библиотечных задач, и к удовлетворению требований общества в отношении спецлитературной документации. Внедрение микродокументаций связано с освоением нового метода, а именно метода информационных карт. При проектировании и внедрении этих карт необходимо учесть и возможность механической или электронной обработки. В качестве примера на сбор спецлитературы в форме микродокументаций можно упомянуть проведенную автором библиографическую обработку а также и коллекции микрокниг библиотечной, архивной и документационной репрографической литературы ретроспективного характера.

!

□!□